

s vállalom a nyílt és személyeskedéstől mentes vitát a jó kollegális viszony fenntartásával.

Harmathné Horváth Anna /tudományos főmunkatárs,
MTA Állam- és Jogtudományi Intézet/

Tisztelt vitaülés!

Talán nem lenne felesleges egyértelművé tenni, hogy a Szabó András kollégám által most bírált un. kezelő büntetőjog nem az az ing, amit a szocialista - s köztük a magyar - büntetőjognak magára kell vennie. A "megtorlás helyett kezelés" igénye olyan fejlett nyugati országokban indította útjára a büntetőjog humanizálásának ezt a mozgalmát, majd gyakorlatát is, ahol a társadalmi rendszer hagyományosan demokratikus és a büntetőjogi kultúra mind az elméletben, mind a gyakorlatban élő valóság. A mozgalom alapját valóban a büntetőjog hatástalansága képezte a bűnelkövetők bizonyos kategóriái tekintetében, ám ezzel együtt is erősnek találom azt az értékelést, hogy a kezelés pótszer lett volna a büntetőjogi eszközök helyett. Ez egy humánus indítatású, jószándékú és materiálisan megalapozott kísérlet volt a büntetőjog történetében, amely éppen végletes célkitűzéseivel, azaz a büntetőjog feladatának és a büntetőjogi szankciók természetes céljainak szem elől vesztese miatt váltott szükségszerű kudarcot. A büntettek kezelése indokolt esetben lehet kiegészítő eszköz, de nem válthatja fel a büntetőjog hagyományos eszköztárát a bűnözés visszaszorítása területén.

Más megítélés alá esik viszont a szocialista magyar büntetőjogi elmélet közelmúltjának nagy lelkesedése ez iránt a kezelő büntetőjog iránt, amely gyakorlattá ugyan nálunk távolról sem vált, s. így leglátványosabban a büntetés céljának átértékelésében bontakozott ki. A megtorlás mint büntetési cél tagadása és felváltása a megelőzés, megjavítás és átnevelés céljával olyan antihumánus büntetőjogi gyakorlat idején került előtérbe, amikor a társadalmi feladatok, gondok és problémák természetes társadalmi

eszközökkel való megoldása helyett maga a büntetőjog - mint ténylegesen pótszer - került általános alkalmazásra. Ez a pótszer, ill. a büntetőjog mindenhatóságába vetett hit mondott itt csődöt, hiszen a tőle idegen feladatok megoldása tekintetében a büntetőjogi szankciók valóban hatástalanok. Ahogy a társadalmi problémák megoldását nem, úgy a bűnelkövetők megjavítását sem érthette el. Ez egy másik fajta véglet volt.

A végletek között hányódó büntetőjogi elméletek minden esetben a büntetőjogi eszközök hatástalanságára hivatkoznak, azt kívánják ellen-súlyozni. Ezek tünetek, amelyek mind egy bajra vezethetők vissza. Ez a baj - a büntetőjogi büntetés céljának vulgáris és önkényes értelmezése.

A büntetési cél - kulcskérdés. A büntetés céljának a megtorlásban, az elrettentésben való meghatározása a büntetőjogi fejlődés évszázadokra visszavezethető tapasztalatainak összegzése volt. Ennek a tapasztalatnak az időtálló érték-ként való elismerése sok felesleges fáradozástól, morális és anyagi áldozattól kímélhette volna meg az utódokat.

A megtorlás tagadása és felváltása a megelőzés, megjavítás, átnevelés céljával ugyanúgy, mint az állam elhalásának egyik legaktuálisabb jogelméleti problémává való előlépése olyan el-lentmondást jelentett az elmélet és a társadalmi gyakorlat között, amit csak tudathasadásos állapotként lehet értékelni. Az elmélet elszakadása a társadalmi valóságtól azzal tetszelgett magá-nak, hogy előreszalad. A program-büntetőjog elmélete azonban a valóságban másként fest: a "tudomány" zártkörű és öncélú játszadozása csupán, "vetélkedés" a talajtalan és álhumánus elvek megfogalmazásában.

Elnézést kérve, és nem bántási szándékkal mondom, hogy ide kell sorolnom Szabó András imént deklarált nézetét is. Egyik oldalról meg-tagadja az eddig üdvöztőnek feltüntetett "pre-ventív" büntetőjogot, hirdelve a büntetőjog megtorló jellegét; másik oldalról meghirdeti a büntetőjog olyan humanizálását, mely szerint annak meg kell szabadulnia a halálbüntetés és szabadságvesztés büntetés-központúságtól.

Ami a megtorlást illeti, ez nem szorul meg-hirdetésre, mondhatnám, ez már régen "ki van ta-lálva". A ma elmélete nem tehet jobbat, mint hogy ezt felismeri és szerényen beismeri.

Ami pedig a leghagyományosabb és legtipi-kusabb büntetőjogi szankciókat illeti, az ezek-ről való lemondás egyet jelentene a büntetőjog lefegyverzésével, gyakorlatilag - megszünteté-sével. Nehezen elképzelhető, hogy az emberiség valaha is eljut abba a stádiumba, hogy ezt in-dokoltan megteheti.

Emlékeztetni szeretnék a jogágak természe-tes elkülönülésére, amely éppen a szankciók kü-lönböző típusai alapján ment végbe történelmileg. Szabadságelvönás nélküli szankciókkal más jog-ágak is rendelkeznek. A büntetőjog feladata az ember és az emberi közösségek védelme a bűnös támadásokkal szemben. Ezek a támadások a legeny-hébb esetektől a rendkívül veszélyes esetekig terjednek, és a büntetőjognak készen kell állnia az ilyen támadások megtorlására, kivédésére. Ez a védelem pedig ideális helyzetben az elretten-téssel - azaz a megfelelő súlyú büntetés kilátás-ba helyezésével - valósul meg, s ennyiben lehet megelőző hatása; az elkövetett bűncselekmények esetében pedig a bűn arányos megtorlásával, vagyis a társadalmi igazságszolgáltatással vesz elégtételt és igyekszik további megelőző hatást kifejteni.

A büntetőjognak ez a nélkülözhetetlen ké-szenléte egy jogállamban nem jelenti a lehető-ségeivel való visszaélést. A halálbüntetés és a szabadságvesztés büntetés a maguk helyén arányos és az ember, a társadalom szempontjából elenged-hetetlen védelmi eszközt jelentenek. A humanizmus pedig a nagyobb érték és érdek - a társadalom biztonsága és zökkenőmentes működése szolgálatát jelenti; az ebben zavarokat keltő, bűnös magatar-tások megtorlatlanul hagyása viszont nem a huma-nizmusnak, hanem a társadalom céltévesztésének, esetleg életképtelenségének megnyilvánulása. Az egészséges test képes leküzdeni a kórt, s e te-vékenységét nem a kórokozó, hanem a test érdeké-ben fejti ki; de mindig tudja, hogy a konkrét

bajt milyen és mekkora erő kifejtéssel küzdheti le. Ha esetleg nem tudná, vagy nem lenne rá elég ereje, ez a test pusztulását jelentené.

Tűnhet bár népszerűtlen szerepnek, mégis hangsúlyoznom kell, hogy a büntetőjog specifikus szankcióit, az élet és a szabadság korlátozását jelentő halálbüntetést és szabadságvesztés büntetést nem kell szégyellnünk, nem szabad megtagadnunk, mert azokról nem mondhatunk le. Visszaszorításukra nem adnak alapot jelenlegi társadalmi viszonyaink, elsősorban a bűnözés helyzete, s még kevésbé az utóbbinak fenyegető prognózisa.

A felelőssége tudatában lévő büntető jogelmelet tételei megfogalmazásakor csak és kizárólag a társadalmi valóság igényeiből indulhat ki, s nem engedheti meg magának a felelőtlen elméleti játszadozást. Visszatérve a kulcskérdésként jelzett büntetési célokra: a büntetőjog feladatából egyenesen következik a büntetőjogi szankció közvetlen célja - az elrettentés és a megtorlás.

Csak ezeken keresztül érvényesülhet az a távolabbi, vagyis közvetett cél, hogy saját eszközeivel esetleg járuljon hozzá a bűnmegelőzés ösztársadalmi céljához. Ezt a végső célt azonban a büntetőjog nem tekintheti saját kizárólagos, vagy akár elsőrendű céljának. A megelőzés eléréséhez arra van szükség, hogy a társadalom minden szektora megtegye a maga dolgát; a rá osztott speciális társadalmi feladatnak és az ehhez rendelkezésére álló speciális eszközöknek megfelelően ki-ki saját közvetlen célját követve hasson ebbe a kívánatos közös cél irányába.

A nevelés és megjavítás a pedagógia sajátos közvetlen célja. Ne legyenek illúzióink, hogy amit ez a tudományág, ill. ennek gyakorlata nem tudott elérni, azt majd a büntetőjog a maga eszközeivel elérheti. Ezt elvárni nem szabad tőle, s még kevésbé szabad ilyen elvárások miatt profilját deformálni. Sajátos közvetlen célját pedig minden helyesen kiszabott büntetés esetében eléri. A büntetőjog hatékonyságát a jogkövető állampolgárok túlsúlya mutatja.

Ahogy a történelmi példák tömege is mutatja, a politikai és az "állami" gyilkosságok az abo-

licionista országokban sem tűntek el. Viszont: szükségtelenül ott sem kell halálbüntetést kiszabni, ahol ezt a büntetési nemet a törvénykönyv ismeri. Nagyobb garanciát jelent a tiszta humanizmusra az olyan társadalmi és jogrendszer, ahol a büntetőjogi szabályozás természetes célját követve a történelmileg kimunkált törvényes jogelveknek megfelelően minden eshetőségre nézve biztosítja a jogrend védelmét, amelyben a vádlott védelmének is megvan a maga helye.

A bűnözés egyre erősödő rohamával pedig csak a társadalom valamennyi szektorának tökéletessége, a társadalmi problémák közvetlen megoldása és megelőzése, és nem utolsó sorban a családi, iskolai és köznevelés kiemelt kérdésként való kezelése, magas szintre fejlesztése veheti fel eredményesen a harcot.